

אלה שלא זכו לכנפי צנחן

(צנחנים יהודים-סובייטים בליטא במלחה"ע השנייה)

דב לזין

אף תוך עיון שטחי בתולדות התנועה הפארטיזנית באירופה המזרחית במלחמת העולם השנייה מתגלה הקשר הברור בין המפנה החד שחל בתנועה זו, מבחינה מהותית ואפקטיבית, לבין הופעתם של נציגי המטה העליון של התנועה הפארטיזנית במוסקבה, שהוצנחו וסוננו בדרכים אחרות² לזירת הפעילות של התנועות הפארטיזניות המקומיות. תוצאות מרחיקות לכת עם הופעת הצנחנים הללו, מוצאים אנו בין השאר בתנועה הפארטיזנית היהודית בגיטאות ליטא (במיוחד וילנה וקובנה), שסבל הבידוד והניתוק כפה עליהם חיפושים אחרי בני-ברית פוטנציאליים; ברובם המכריע נסתיימו חיפושים אלה באכזבות בנפש, בבובו זמן יקר ומרץ רב, בלי תוצאות ממש. לא במקרה, איפוא, חל מועד שלחם השיטתי של קבוצות לוחמים מאורגנות מהגיטאות ליער (סתיו 1943) זמן מה לאחר שכוונן קשר ישיר בין המפקד מארקוב לבין „פ.פ.א.“ בוילנה; בין „אלבינא“ לבין איכ"ל (הארגון הלוחם) בקובנה. מצד שני קבעו נציגי מוסקבה אלה ואחרים (בראש וראשונה „יורגיס“), הן את ממדי הכוח היהודי שניתן לו להצטרף למחנה הכוח הפארטיזני הכללי והן את צורת ההשתלבות בה.³ ברם רק מעטים יודעים, שהופעתם הראשונית של הצנחנים חלה עוד כשנתיים לפני כן ושביניהם, כמו בין חברי שאר הקבוצות שהוצנחו על אדמת ליטא או בקרבתה — היו רבים שלאומיותם היהודית הוסוותה בפקודה ובמקום שמם היהודי הופיעו בכינוי פארטיזני, שהיה בדרך כלל בעל צליל ומשמעות ליטאיים.⁴ על שתי פרשיות הצנחה (שבחלקן היו נעלמות עד עתה), כשאחת מהן נוגעת בניצני ההצנחה הסובייטית בליטא הכבושה והשנייה — בתנועת המחתרת של גיטו קובנה — יוספר במסגרת הרשימה שלפנינו.

1. כמה חוקרים מנסים אף לחלק את תולדות תנועת הפארטיזאנים ל-2 תקופות, כשמועד הופעת הנציגים ממוסקבה מהווה סימן-היכר לתחילת התקופה השנייה. ראה מ. קגנוביץ: מלחמות הפארטיזאנים היהודים במזרח אירופה, הוצאת „עיינות“ תל-אביב תשי"ד.
  2. הכוונה לחציית קו החזית ברגל או בדאונים.
  3. על הפולמוס והמאבק המר שניהלו ראשי הפארטיזאנים היהודים בענין זה ביערות מזרח ליטא ראה רוז'קה קורצ'אק „להבות באפר“ — ספריית פועלים, מרחביה 1965 עמ' 222-235-238.
  4. כך למשל היה כינויו של הצנחן איסר שמידט — „דידיאליס“; של הנץ זימן — „יורגיס“; של דוד גוטרמן — „דרוטיס“ של לייב סולומון — „פטרוביטש“.
- מספרם הכולל של הצנחנים היהודים על אדמת ליטא היה כ-30 בערך. בהצנחה האחרונה שבוצעה בליטא ב-13.3.44 צנחה מינה מרשק — „איניא גאוגשטיטה“

מראשוני הראשונים : איציק מאסקופ

ב-23.6.1941, יום לאחר פלישת צבאות הנאצים לברית המועצות. כשכל הדרכים המובילות מזרחה מלאות פליטים אזרחיים, אנשי המנגון הממלכתי והמפלגתי ויחידות צבאיות, התנהל בעיירה ליטאית אוטיאן שע"י הגבול הסובייטי, וויכוח ערני בשפה הליטאית בין שני אנשים לובשי חולצות אזרחיות כהות וחוגרי אקדחים. נושא הוויכוח הלהט היה מאוד אקטואלי באותה שעה, הדברים נסבו על הטקטיקה של המשך המלחמה בפולש הנאצי.

„עלינו להישאר בעורף ולהקים תנועה פארטיזנית“, טען בלהט הרזה בין השניים שהיה מפעילי המפלגה המקומית ואל נכון התבססו טענותיו על הדוקטרינה הקומוניסטית שאותה שינן שנים רבות בתנאי מחתרת בליטא הבורגנית וחזר עליה בשנה האחרונה, היא שנת השלטון הסובייטי בליטא.

„במה תתחילו?“, ענה בשאלה בוחנת איש שיחו, והוא מאנשי הצמרת המפלגתית המרכזית, שתוך נסיגה לכיוון ברית המועצות נזדמן שעה קלה עם הפעילים המקומיים בעיירת גבול זו.

„מה זאת אומרת במה?“, נבוך כלשהו הנשאל בהסתייעו בדוקטרינה שלמד ענה גם הוא מניה וביה, „אכה בפשיסטים וזהו!“

„אך כיצד? באיזה אופן?“ לא הרפה ממנו איש שיחו — הלא דרושים קודם כל בסיסים שמסביבם יתרכזו הפארטיזנים; היכן תלכו כעת? הלוא מיד יגיעו לכאן יחידות הצבא הפאשיסטי ואילו ביערות כבר משוטטים ה„ליטאים הלבנים“. מה שכרגע ניתן לעשות — סיכם בקולו הבוטח והשקט — זה לבצע נסיגה מאורגנת!

היו אלה דבריו⁵ של מזכיר מרכז המפלגה הקומוניסטית ברפובליקה הסובייטית הליטאית הוא איציק מאסקופ, המכונה „אדומאס“. אכן הפתאומיות של פרוץ המלחמה הפתיעה גם אותו. והרי עוד שלשום, בשבת האחרונה, קבע עם חברו, השר אליהו ביליאויטש, לצאת לדוג בצוותא מבלי לחוש כל סכנה.⁶ הפתעה רגעית זו לא הביאה אותו במבוכה ולא איבד עשתונותו כחלק מעמיתיו בצמרת, כי היה איש זה למוד נסיון ועמד במבחנים חמורים ביותר במשך 15 שנות פעילותו הדינמית במחתרת.

ואמנם משמגיעה השיירה של צמרת המפלגה והממשלה הליטאית לעיירה הסובייטית סאביאזש, שם מתפרקת מנשקה ונבלעת בתוך גל הפליטים העצום הזורם בואך ווייליקייה לוקי — מטילים השלטונות על החבר „אדומאס“ את המשימה להיאבק עם הסטיכיה. הוא מתמנה למנהל המשלוחים של הפליטים וחלוקתם למקומות יישוב מסויימים בעומק המדינה.⁷ בסתיו 1941, כשמתארגנת הממשלה הליטאית המרכזית של המפלגה בתנאי הפינוי וניגשים להקים את הדיביזיה הליטאית בצבא האדום, נופלת גם ההכרעה לשקם בליטא הכבושה את הפעילות המפלגתית ובעיקר לכונן מרכז תנועה פרטיזנית שם. כראש הקביצה המיבצעית, שצריכה לחדור לליטא למטרה זו, מתמנה מזכיר הוועד המרכזי (המפונה) החבר „אדומאס“.

לאחר ציפיה של 2—3 שבועות לתנאי מזג אוויר מתאימים ממריאה הקבוצה בפיקודו,

5. (קוטקא) A. Kutka, Girioje Aidi Suviai Vilnius. 1958 p.p. 6—7
6. (ביליאביטש) E. Bilevicius: Nemunas Grizta I Savo Vaga Vilnius 1961, p. 25
7. ביליאביטש, שם, עמ' 40.

בדצמבר 1941. בחצות המטוס את קו החזית נפגע הוא מאש האויב ונאלץ לחזור לבסיסו. כשאנשי הצוות שנתרו בריאים ושלמים מצפים לאפשרות טיסה נוספת. לאיציק מאסקופ אין סבלנות לחכות — האדמה בוערת מתחת רגליו. בתזכיר לוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הוא מדרבנם להשיג מטוס נוסף ו"באין אפשרות כזו — אפילו לחצות את החזית ברגל — כי הזמן דוחק ביותר".⁸

בערבו של ה'7 במרץ 1942 נתגשמה תקוותו ונתמלאה משאלתו של מזכיר הוועד המרכזי. בשדה־התעופה שברמת וואלדאי נפרדו ממנו חבריו הקרובים מהוועד המרכזי וביניהם המזכיר הכללי אנטאנאס שנייצשקוס והקומיסאר העממי לבטחון, אלכסנדראס גוואביטשיוס, ואחרים. הפעם מנתה קבוצתו, המצויידת היטב בלבוש־חורף מתאים ואמצעי תקשורת ונשק, 10 אנשים, ביניהם: אלטר קליינר, ישראל איציקוביטש, אלכסנדר יאצור קבסקי,⁹ סטאסי שקלאר, אל, ווידושונאס ואחרים; כשיעודם הסופי הוא אי־שם במחוז רוקישקיס שבצפון־מזרח ליטא.

מאותו יום ואילך לא שמעו במוסקבה דבר על אודות גורלה של קבוצה זו: על אף אמצעי הקשר שברשותה לא נתקבלה ממנה מעולם שום תשדורת. חברי הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הליטאית במוסקבה, שדאגתם לקבוצה גברה מיום ליום, הטילו על קבוצת צנחנים נוספות, שהמריאו ממוסקבה ב־6.8.1942, "לגלות בלי שום דיחוי את קבוצת "אדומאס" ואם יהיה צורך לעזור לה ובדחיפות לדווח על כל הידוע אל הוועד המרכזי".¹⁰ ברם, נסיונות אלה ואחרים¹¹ לגלות את עקבות הקבוצה או את שרידיה עלו (לפחות בזמן המלחמה) בתוהו.

התעלומה נפתרה רק לאחר שיחרור ליטא. משניתן היה לחקור היטב במקום המשוער של פעילות הקבוצה ולהיעזר בעדויות של איכרים, אנשי־משטרה לשעבר והן בארכיונים של השלטון הנאצי — נתקבל לבסוף — מצירוף פרט לפרט — סיפור המעשה כדלקמן¹²: מחמת סיבות בלתי ידועות אולץ מטוס התובלה שהובילם, לסטות מהמסלול שנקבע והצניח את עשרת הפרטיזנים על הטריטוריה הלטבית (ע"י הכפר טורקילה). כבר בהתנגשות הלילית הראשונה עם משמר מקומי ניספו 4 אנשים ואילו 6 נותרים בראשותו של א. מאסקופ, הצליחו להתחמק בריצה לכיוון מערב עד שהגיעו לשפת אחד האגמים. לפי המפה הטופוגרפית שבידיו זיהה המפקד את מקום הימצאם שהיה כבר בטריטוריה הליטאית, כמחוז בירוז (צפון־מזרח ליטא), ועל דעת כולם הוחלט להסתנן לכפר הליטאי הקרוב לוטשריי ולנסות לבוא במגע עם כמה מתושביו, על מנת לעדכן את האינפורמציה על הנעשה בליטא הכבושה וכן לרפוש בני־ברית לפעולות ראשוניות. לפי הטאקטיקה הפארטיזאנית נבחר בית בודד בפאתי הכפר, אך משפרצו לתוכו התברר שנכנסו ישר ללועו של האויב: על כובע היערן שבראשו של בעל הבית הנפחד

8. (שטארַאס) P. Staras' Kareiviai be Miliniu, Vilnius 1963 p. 9.

9. כולם מוותיקי המפלגה הקומוניסטית במחתרת, שישבו שנים רבות בבתי־הסוהר והגיעו ב־1940 לעמדות גבוהות בצמרת המפלגה: א. קליינר — מזכיר ראשון של המפלגה הקומוניסטית בשאבלי; י. איציקוביץ — מזכיר הוועד המרכזי של ה"קומסומול" בליטא; א. יאצובסקי — פונקציונר בכיר בוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית בליטא.

10. קוטקה עמ' 64—65.

11. L. Bakutis. Per Liepsnuojancia Zieme, Vilnius 1961, p. 135.

12. שטארַאס עמ' 19—24.

קמעה, שקיבלם בהסתייגות בולטת, התנוסס הסמל הפאשיסטי ועל הקיר, בצד תמונת הצלוב, היה תלוי רובה ציד טעון. לאחר שהות קצרה בבית זה עזבוהו תוך אזהרות חמורות למארח שלא לגלות דבר וחצי דבר על ביקור־חצות זה. כשבלבם מקנן הספק האם נהגו נכון שלא לקחו את הברנש עמם כבן־ערובה, חמקו הששה למסתור במעבה־היער כ־700 מטר מהכפר סמייליי. בעוד חלק מהאנשים מבעיר מדורה קטנה להתחמם, החל המפקד מאסקופ להכתיב לקשר ליאצובסקי טקסט לרדיוגרמה של דרישת השלום האחרונה ל„אדמה הגדולה“.¹³ באותו רגע נשמעת זעקת הזקיף: „משטרה!“ על האנשים ניתן מטר יריות.

חרף התנגדותם העזה של הצנחנים הנצורים שהשיבו אש מאקדחים וברימוני יד, הלכה טבעת הכיתור ונתהדקה יותר ויותר. זה אחרי זה נפלו חללים, שהם מנוקבים ככברה באש חשופה של „פלוגות העונשין“ שהזעיק היערן. מפקדם מאסקופ עוד הספיק לדאוג שמכשיר הקשר ונייר ההכתבה יוטלו ללהבה של המדורה הדועכת.¹⁴ בפקודת פקידי המשטרה החשאית שהגיעה למקום וצילמה את החללים, נקברו גוויותיהם במקום ההתנגשות, דהיינו; בגוש 51 של יערות בירוש. באותו מקום הוקם, אחרי המלחמה, גל־עד¹⁵ לזכר עשרת הנופלים ואילו עצמותיהם הועלו לוויילנה הבירה ונקברו בטקס צבאי וממלכתי בבית־הקברות הצבאי אשר באנטוקול.

צנחנית בגיטו: גסיא גלזר

שלהי ספטמבר 1943 בשערי גיטו קובנה. לאור דמדומי הערב חוצות את השער בריגדות פועלים יהודיים החוזרים עייפים לאחר יום עבודת כפייה, תחת משמר מזויין של אנשי ס.ס. זה כ־3 שבועות, שהגיטו עבר לרשותם הבלעדית והוכרז כמחנה הסגר. בדרך כלל ה„מבריחים“ מוזן בכליהם... בהגיעם לשער נעמדים הם בשורה עורפית ועוברים את הבדיקה כשכובעיהם בידיהם וראשיהם מושפלים בפני משמר־השער הגרמני שנוסף לנשק החם הוא מצוייד במגלבים...

בתוך המון מדוכא זה, החוזר ברוח נכאה לביתו וצופה באימה ליום המחרת, צועדת פועלת בהירת־עיניים, המכורבלת בסמרטוטים כשטלאים צהובים מקשטים את חזה וגבה ובידה האחת קנקנן אוכל ובשניה — שק צמוק; לכאורה אחת מני רבות. משעוברת בשלווה את הבדיקה בשער, אוחו בידה גבר משופם ומציגה בפני 2—3 צעירים שחיכו בירכתי הכיכר. —

„הכל בסדר“ — מפטיר המשופם, הוא חיים ילין מפקד מחתרת הגיטו, לחבריו, „האורחת הגיעה.“

האשה המסתורית מתקינה קמעה את בגדיה וחיוך של סיפוק משתפך על פניה;

13. במכתבו האחרון ממוסקבה למשפחתו כותב א. מאסקופ בין השאר: „כל אחד חייב להשתתף באופן פעיל ביותר במלחמה זו ובכל מאודו; כל אחד חייב להיות שם — איפה שהוא יעיל יותר נגד האיום באויבי האנושות — נגד הנאציזם.“ שטאראס עמ' 23.

14. לפי תכנון של מיסמך שחובר בשעתו ע"י משטרת הבטחון המקומית (שמור בארכיון המפלגה הקומו' הליטאית לפי סימן L.T.S.R. C.V.A. f 644 apr. b-19 נמצאו מחפצים אלה רק שרידים שרופים.

15. ראה צילום בעמוד המצורף.

מאושרת היא שהגיעה בשלום ליעודה כשעמה „מלווה הנאמן“, ממנו לא נפרדה זה חודשים רבים, הלוא הוא האקדה הזעיר המוצנע יפה בין בגדיה.

החבורה חומקת בחשיכה ונבלעת בסמטאותיה העתיקות של סלאבדקה. משמגיעים לבית עץ קטן ברחוב ווידוריינה מס' 10 נפתחת בפניהם חרש דלת חורקת והאישה עם חיים ילין נכנסים פנימה כשמלוויה נותרים בחוץ בפקודה חמורה לא לתת לאיש להיכנס. רק מתי מעט באירגון המחותרת יודעים על בואה של האורחת שעל קיומה גונב להם כמה שבועות לפני כן ע"י פתק לאקוני שנמסר ע"י איש-קשר ליטאי בעיר, חתום בראשי-תיבות ג"ג. הקשישים בחבורה אף יודעים לזהות ראשי-תיבות הנ"ל עם השם גסיא גלזר. היא היא האורחת המסתורית שהופיעה והמכונה היום „אלבינא“.

גסיא גלזר נולדה באוקטובר 1905 בעיר שאבלי. בגלל פעילותה הקומוניסטית היתה כלואה לסירוגין בבתי-סוהר שונים וביניהם בפורט ה-9 הנודע לשימצה. עם כניסת הצבא האדום לליטא ב-1940 היא מתמנה כ„פארטורגית“ בבית-החרושת „סילבה“ בעיר קובנה. ביום פלישת הנאצים לליטא נסוגה היא יחד עם האקטיב הפוליטי והמנהלי של הרפובליקה הליטאית הסובייטית לעומק ברית המועצות ומתיישבת בעיר קירוב. ב-1942 היא מתנדבת לשורות הדיוויזיה הליטאית שמתארגנת בעיריה באלכנא. בשם לב לאישיותה, חיצוניותה הבלתי-יהודית ובעיקר נסיונה העשיר בפעילות מחתרת-תית — מועברת היא ל„ספצרוטא“¹⁶ שאנשיה נועדו לתפקידים מיוחדים בעורף ותופסת שם עמדה פוליטית חשובה. לאחר שגסיא גלזר (שכינוייה מעתה ואילך הוא „אלבינא“) מסיימת בית-ספר מיוחד לצנחנים, מוצנחת בקיץ 1943 ליערות מזרח-ליטא ומוצאת דרכה למיפקדתו של הקומברייג ה. זימאן („יורגיס“) שהוא גם ראש הוועד האזורי של המפלגה הקומוניסטית הליטאית. בשליחותו חודרת היא¹⁷ לוילנה וכאן נפגשת עם אבא קובנר וחברים אחרים של מפקדת פ.פ.א. בגיטו וילנה ומחליפה עמהם דעות על בעיית ההתגוננות בגיטו.¹⁸ התפקיד העיקרי שמחכה לה הוא: הפעלתה של התנועה הפוליטית-מחתרתית בעיר קובנה וסביבתה. לשם כך מתקשרת בין השאר עם ארגון המחותרת בגיטו קובנה ולפי הזמנתה מגיע אליה ליערות רודניקי המפקד חיים ילין לשם פגישת היכרות והתוויית פעולה לעתיד. כתוצאה מפגישה דרמטית זו נקבע גם ביקורה של הצנחנית בגיטו קובנה המבודד.

10 ימים תמימים שהה הצנחנית הסובייטית, הדוברת אידיש, בגיטו קובנה. תוך זמן זה היא באה במגע עם נציגי קבוצות שונות באירגון המחותרת הכללי (איכ"ל) ואף נפגשת

16. מלבד „אלבינא“ נתקבלו ל„ספצרוטה“ 2 בחורות יהודיות נוספות: אווה ריבלין מווילנא שהוצנחה בקראקוב ושם נספתה וכן מינה מרש"ק מווילנא אודותיה ראה הערה 4 לעיל.
17. לפי המשוער הוטל על אלבינא לגלות עקבות קבוצת אנשי מודיעין סובייטים שהוצנחו באיזור וילנא עוד טרם בואה ושלפי כל הסימנים נתפשו. א. צ. בראון ודב לוין תולדותיה של מחתרת, יד ושם, ירושלים תשכ"ב עמ' 126.
18. „היא ביקשה לשכנע אותנו שנוותר על פעולתנו בגיטו וכל מי שבידו הדבר — יש להוציאו לבסיס מחוץ לגיטו, כדי שיוכל לפעול פעילות מחתרתית כללית. שכנענו אותה שלא כן הדבר...“ לפי עדותו של אבא קובנר בראון — לוין עמ' 125 והשווה גם ת. ליטאי (לזר) „חורבן ומרד“, תל-אביב 1950 עמ' 138—139.

עם מפקד המשטרה היהודית, משה לוי, שהוא גם הרוח החיה באירגון המחתרת ומסור לה בכל מאודו. לאחר שורה של דיונים וישיבות מתקבלת בהשראתה תוכנית פעולה להקמת בסיסים פרטיזניים מיוחדים לחמי המחתרת של הגיטו, שנדעה אחר־כך ברבים בשם „תוכנית אוגוסטובה“.¹⁹ למרות כשלונה של תוכנית זו ועשרות הקרבנות שאירגון הגיטו הקריב כתוצאה מכך, הביא ביקורה של „אלבינא“ לאירגון הגיטו את הקשר הנכסף עם התנועה הפרטיזנית, שכתוצאה ממנה נסללה לבסוף דרך מוחשית למאות לחמים על נשקם שהפכו פרטיזנים ביערות העד של רודניקי ובמקומות אחרים.²⁰

מכל מקום, מבחינה אישית, השאירה אישה בלונדינית זו רושם בל יימחה עם כל מי שפגשה בגיטו. חיצוניותה המלבבת, נועם שיריה הרוסיים שאותם לימדה את החברים ובמיחד הזמר „נשר הוי נשר“, האהוב עליה ועובדת היותה צנחנית סובייטית מביאה בשורה לגיטו — הפכו לאגדה גם לאחר שעזבה את הגיטו ועקבותיה וגורלה לא נודעו יותר.

במשך חודשיים, לאחר ביקורה בגיטו, פעלה „אלבינא“ באיזור קובנה כשהיא מתגוררת בדירתה של רופאת העיניים ד"ר קוטורגניה. לצרכי קונספירציה חובשת „אלבינא“ את עיניה ומופיעה באיצטלה של בחורה כפרית השהה אצל הרופאה לשם טיפול רפואי עד להחלמתה. בגלל עיקובי הבולשת נאלצת היא להחליף מקום מגוריה באופן דחוף ולא פעם גם בחצות הלילה. כל זה לא מונע ממנה להפעיל את עבודת המחתרת בעיר; היא עצמה אף עורכת ומוציאה את העלון המחתרתי „מות לכובשים הגרמניים“.²¹

בסוף דצמבר 1943 עורכת היא ביקור פתע בבסיס פארטיזני ביערות איוויאני, שבפיקודו של הצנחן לייב סולומין (פטרוביטש), המוכר לה היטב מימי עבודתם המחתרתית המשותפת בשנות ה־30 ודנה עמו על תיאום הפעולות. בראשית ינואר 1944 חוזרת „אלבינא“, לפי דרישה דחופה, למטה הפרטיזני ביערות רודניקי. מלווים אותה שניים מטובי הסיירים של האירגון המחתרתי בגיטו קובנה; שמואליק מורדקובסקי (נספה בהתנגשות עם האויב בדרך למשימה פרטיזנית) וישראל יואלס (כיום חי בישראל).²²

לאחר ששוהה זמן קצר ביערות רודניקי ומוסרת דו"ח על פעולותיה היא נשלחת שוב לעיר וילנה על מנת להקים שם „שלישיות קרביות“, לשם פעולות חבלה במנגנון הנאצי. כן ממיינת היא את המועמדים מתוך הפריפריה העירונית להצטרף לשורות הפרטיזנים. פעילותה שאינה יודעת לאות נמשכת גם לאחר שסוכני הגיסטפו מצליחים להסתגל

19. לפי תכנית זו נשלחו כ־100 איש ממיטב אנשי המחתרת בגיטו קובנא לכיוון גוש היערות העצום בסביבות העיר אוגוסטובה, מקום שנפגשו גבולותיהן של ליטא, פולין ופרוסיה. אף השניים שזכו להגיע ליעד זה לא מצאו שם כל זכר לקבוצת פארטיזנים־צנחנים שלפי המשוער היו צריכים להיות במקום זה ולהקים יחדיו עם לוחמי הגיטו בסיס פארטיזני רציני. תיאור מסע זה ותוצאותיו ראה: בראון—לוי, שם הפרק: המסע הראשון ותוצאותיו עמ' 129—152.

20. ס"ה יצאו מגיטו קובנה ונלחמו בנשק ביד בשורות הפארטיזנים כ־350 איש ואישה. מרביתם פעלו בגדודים הפארטיזניים: „מוות לכובש“, „קדימה“, „וו. בארונאסו“, „ליטא המשוחררת“, „מורטשארנין“ וביחידות אחרות. תיאור מפורט על כך ראה בראון—לוי הפרק: לחימה ונקם עמ' 251—318.

21. L. Solomunas: 'Kommunism' Vilnius 1961 No. 4 pp. 58—60.

22. תיאור מאורע זה מפי המשתתף ישראל יואלס, ראה בראון—לוי עמ' 193—198.

לשורות המחותרת הליטאית-פולנית בוויילנה ורבים מבין חבריה וביניהם מזכיר המפלגה בוויילנה יאן פשוואלסקי, נעצרים.

כמנוסה במצודים משטרתיים חשה „אלבינא“ אל נכון כי גם היא עצמה כבר נמצאת „על הכוונת“ ורודפיה עוקבים אחריה יומם ולילה. בתימרונים נועזים ומחוכמים מנסה היא להוליכם שלל ובתוך כך להמשיך בתפקידה. ברם, לפי כל הסימנים אין ספק כי המשחק אבוד הפעם. אמנם קיימת ברירה, תחת מסווה של פעולת הסחה נוספת להיסוג מרחק של 40 ק"מ ליערות רודניקי: מעוזם של הלוחמים האנטי-נאציים. אך אין פתרון זה הולם את אישיותה של אישה עקבית זו, שמעולם לא נטשה את שדה המערכה. היא ממשיכה...²³ היה זה ביום אביבי במאי 1944. „אלבינא“ ועמיתה, הדיברסאנט בוריס, עברו אותה שעה ברחוב נובוגרודוק כשבקבותיהם ברנשים חשודים; גם מבלי להסתכל אחורנית יודעים השניים היטב מי ומי העוקבים. תוך הערכת-מצב מידית נופלת ההכרעה. שניהם מזנקים בתפנית חדה לבית-מלאכתו של סנדלר ידוע, מתוך מחשבה להתחמק מהרודפים דרך הדלת האחורית של הבית. אך לשווא; לא רק הבית, אלא כל הרובע מכותר ע"י אנשי גיסטפו שלעזרתם חשים במרוצה שוטרים חמושים. השניים נדרשים להכנע. בתגובה לכך פותחים הנצורים ביריות בודדות מאקדחיהם ופוגעים בכמה מאנשי הגיסטפו. הנותרים מפעילים אש אוטומטית כבדה והד משק היריות נשמע למרחוק. „אלבינא“ עושה את החשבון המדויק: מתוך 7 כדורים שבאקדחה, „מלווה הנאמן“ מאז צניחתה, שלחה כבר באויב 6. את ה-7 שולחת היא ברקתה. ביחד עמה נופל חלל גם בוריס. מיום נפילתם עד יום שיחרור וילנה מפרידים חודשיים ימים בלבד...

S U M M A R Y

Boyhood In Concentration Camps — Avraham Kohavi

This is the story of a Jewish boy in Poland during the wrathful war years. Born in 1928 in Lodz, in 1928, he began his life as an inmate in those death camps when he was only fourteen, and during four years he was through eight camps, in three countries. After the war, the Jewish Brigade soldiers picked him up and shipped him off on one of the "illegal" immigrant ships.

Excerpts From The Diary of Sarah Fishkin

Sarah Fishkin was born in the town of Rubzsewitz, near Minsk (White Russia) She was the daughter of a working family. when the German-Soviet war began, she was in a near town, Volozhin, about 50 kms from her birth-place, where she was employed in the office of the local newspaper. She was only 18 years old, when the town where she lived, was devastated on the very first day of war. She returned to her home town, Rubzsewitz Here, she was put into the ghetto with all other Jewish residents, and shared their fate, until the day she was executed... She kept a diary since the age of 15. The excerpts given here, are of the war-years, reflecting the feelings, moods and meditations of a young heart oscillating between high hopes and fear of death.

Those Who Did Not Live To Get Their Wings — Dov Levin

Yizik Maskop and Gasia Glazer, two Soviet Jews, were parachuted down into Nazi occupied Lithuania and established contact with the underground and the General Partisan Movement in the area of the Rudniki forests.

The Jewish Resistance Movement in Belgium — Yaacov Gutfreund

The Author of this article was among the active leaders of the Jewish Resistance Movement in Belgium. here he tells how the Movement began and how it fought the Nazi extermination teams successfully.

With The Belgian Underground — Gisa Weisblum

This is the testimony of a Jewish woman in the Belgian Underground Movement. She was handed over to the Gestapo by a treacherous Commander.

Danish Jews in Theresienstadt — Leni Yahil

The Fate of the Danish Jews at the time of the Holocaust was as special in the "Musterlager" Theresienstadt as it was in the "Muster-protektorat" Denmark itself. The 475 Deportees from Denmark were not